

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์
MŪLASIKKHĀ-MŪLASIKKHĀṬĪKĀ: Translation and Anlysis

วิโรจน์ คุ่มครอง
Viroj Koomkrong^๑

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มูลสิกขาซึ่งรจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา รจนาโดยพระวิมลสารเถระ ชาวสิงหลเช่นกัน คัมภีร์ทั้ง ๒ มีโครงสร้างการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑) ปาราชิกนิตเทส ๒) ครุกาปัตตินิตเทส ๓) นิสสัคคียนิตเทส ๔) ปาจิตตียนิตเทส ๕) ปกิณณกนิตเทส ๖) วัตตาทิกัณฑนิตเทส พระเถระทั้ง ๒ รูปได้อธิบายเนื้อหาเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัย ขุททสิกขาอภินวฎีกา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทแต่ละข้อ ส่วนการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๗ ส่วนคือ ๑) คุณค่าด้านการอธิบายพระวินัยที่ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยเพิ่มเติมคือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ ๒) คุณค่าด้านความสามัคคีของหมู่คณะสงฆ์ ๓) คุณค่าด้านความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ๔) คุณค่าด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ๕) คุณค่าด้านเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ๖) คุณค่าด้านอานิสงส์และผลทางพระวินัย ๗) คุณค่าด้านการเรียนการสอนพระวินัย

คำสำคัญ: คัมภีร์มูลสิกขา คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา การแปล การวิเคราะห์

^๑ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Nakornphathom Campus, Thailand.

Abstract

This research article aims at presenting the core contents of Mūlasikkhā scripture composed by Mahasamithera, a Sinhalese Bhikkhu and Mūlasikkhāṭṭkā composed by Sinhalese Bhikkhu named Vimalasarathera. Both scriptures contain the explanation on disciplines (Vinayapitaka) focusing on 6 topics, i.e. 1) Pārājikanidesa 2) Garukāpatti 3) Nissagīyanidesa 4) Pācittīyanidesa 5) Pakiṇṇakanidesa 6) Vattādikāṇanidesa. Both of them had added more contents from Vinayapitaka, its commentaries, Khuddasikkhā-abhinavaṭṭkā or sub-commentary for accomplishment of each rules. The obvious values of two scriptures are seen in 7 parts; 1) Comprehension on Vinaya explaining in which the authors added necessary explanations on 4 Pārājika, 7 Sanghādisesa, 12 Nissagīyapācittīya, 23 Pācittīya totally 45 themes among 227, 2) Value of Sangha's unity, 3) Value of faithfulness of lay followers, 4) Value of long-lasting of Buddhism, 5) Value of manual texts for dispute solution of the Sangha, 6) Value of disciplines' benefits, 7) Value of Buddhist studies and teaching.

Keywords: ūlasikkhā, Mūlasikkhāṭṭkā, Transliterate, Translation, Analysis

๑. บทนำ

คัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบาย สิ้นตถบท (บทที่มีเนื้อความซับซ้อน) ในคัมภีร์ อรรถกถาที่เป็นพระวินัยและพระสูตรเท่านั้น คัมภีร์ฎีกาส่วนนี้เรียกว่า ปุราณฎีกา. อภินว ฎีกา ส่วนคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมเรียกว่า อภิธัมมฎีกา โดยแยกเป็น มูลฎีกา และอนุ ฎีกา คัมภีร์ชั้นฎีกาจัดเป็นแหล่งความรู้ทาง พระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจาก คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ส่วนคัมภีร์ขุททสิกขา

ขุททสิกขาปุราณฎีกา และขุททสิกขาภินว ฎีกา^๒ เป็นคัมภีร์ในกลุ่มปกรณ์วิเศษที่มีความ อลังการด้านวรรณศิลป์สมบูรณ์ด้วยอรรถรส เฉกเช่นกับคัมภีร์อื่นๆ ถือว่า เป็นเพชรเม็ดงาม ในวงการวรรณกรรมด้านภาษามคธอีกผลงาน

^๒ พร รัตน์สุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), **ขุททสุกขา-มูลฎีกา ขุททสิกขา-มูลสิกขาฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๔), หน้า (๒๓).

หนึ่งซึ่งมีพระเถระบางรูปได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว

แต่คัมภีร์มูลสิกขา เป็นคัมภีร์ที่พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล^๓ เขียนไว้ โดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป อาจารย์ผู้รจนามูลสิกขาแต่งคัมภีร์นี้ขึ้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ค่อยมีความรู้ในภาษาบาลีได้ใช้เป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัยระยะสั้น และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัยเช่นเดียวกันได้มีการระบุผู้แต่งไว้ ตามมติของคัมภีร์ปฏิภักตต่อตะโมระบุว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวิมลสารเถระ ชาวอนูราธะ สิงหล คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ คือ คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมดังนั้น ในสมัยที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ทางกรมพม่าจึงมีมติให้นำคัมภีร์เหล่านี้พร้อมกับฎีกามาตรวจชำระและจัดพิมพ์ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกกับผู้ศึกษาค้นคว้า

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉัฐฐสังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย คัมภีร์มูลสิกขาท่านรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทศ ๒. ครุกาปัตตินิตเทศ ๓. นิสสัคคียนิตเทศ ๔. ปาจิตตียนิตเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิตเทศ ๖. วัตตาทิกัณข

นิตเทศ^๔ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้มีการอธิบายพระวินัยไปในทิศทางเดียวกัน และในประเทศไทย ด้วยการดำริของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ^๕ ประรณานำเพ็ญประโยชน์ระยะยาว และปรารณาเห็นความยั่งยืนอย่างถาวรแห่งพระสัทธรรม จึงได้ทำการให้ปริวรรตและสร้างคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาขึ้นมา และคณะทำงานแห่งมูลนิธิของท่านก็ได้ร่วมกันสรรสร้างจัดแต่งจนจบภาคภาษาบาลีปริบูรณ์ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีผู้ที่แปลเป็นภาษาไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เพื่อสะดวกและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดเพื่อศึกษาพระวินัย และผู้วินิจฉัยวินัย เมื่อผ่านการแปลวิจัย และวิเคราะห์กัณฑ์กรองออกมาตามลำดับขั้นตอนแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา นักศึกษา และเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาในด้านระเบียบวินัย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่เหล่าพระภิกษุสามเณร และแก่สังคมของมวลชน อย่างมากยามมหาศาล ทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ตัวอย่าง: บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปลและวิเคราะห์” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๓๑).

^๕ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), รมิตวิโนทนีฎีกา (ปฐโม ภาโค), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๓), หน้า (๑๖).

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๖).

๑. เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา
ฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มูล
สิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัย
ที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์
สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของ
คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษา
พระพุทธศาสนา

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์มูลสิกขา-
มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์” ผู้
ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้
เนื้อหาคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ใช้วิธีวิจัยเชิง
คุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้
คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมี
วิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑. ศึกษาทบทวนคัมภีร์มูลสิกขา-มูล
สิกขาฎีกา

๒. แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา
จากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย

๓. วิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา
ฎีกาในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง
เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา
เป็นต้น

๔. วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์
กันระหว่างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับ
คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา

๕. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูล
สิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษา
พระพุทธศาสนา

๖. สรุปและนำเสนอ

๔. ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบ
วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด
ผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

๑. การแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์ที่เป็น
ภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอัน
ประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทศ ครุกาบัติ
นิตเทศ นิสสัคคียนิตเทศ ปาจิตตียนิตเทศ
ปกิณณนิตเทศ และวัตตาทิกถนิตเทศ^๖
เป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์
มูลสิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิก
นิตเทศ ครุกาปัตตินิตเทศ นิสสัคคียนิตเทศ
ปาจิตตียนิตเทศ ปกิณณนิตเทศ และวัตตาทิ
กถนิตเทศ^๗ เป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

๒. วิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวน ภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

วิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา
ฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง
โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวน
ภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ โดย
แบ่งออกเป็น

(๑) วิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูล
สิกขาฎีกา ผู้วิจัยแยกออกเป็น ๒ คัมภีร์คือ
๑) คัมภีร์มูลสิกขา หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วย

^๖ มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^๗ มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๕๗.

สิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่นคือเป็นคู่มือสำหรับพระวินัย ใครก็ตามที่ไม่ได้ศึกษาชา ๓ ชา คือ ๑. คัมภีร์ขุททสิกขา ๒. คัมภีร์มูลสิกขา ๓. คัมภีร์กัณฑ์ชาวาทธรรมา จะไม่สามารถเป็นผู้ชำระในพระวินัยได้ รัตนโดยพระมหาสมณเถระ ชาวสิงหล แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐^{๘๕} มีโครงสร้างแบ่งเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ที่เรียกว่า คันถารัมภกถา หมายถึงคาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์จัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทศ มีการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิทเทศ อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาบัตินิทเทศ อธิบายเรื่องครุกาบัติ (สังฆาทเสส) ๓. นิสสัคคียนิทเทศ อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิทเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกถนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น ๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา หมายถึง คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่น คือ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลสิกขาธรรมาโดยพระวิมลสาระ ที่เมืองอนุราชปุระ สิงหล มีโครงสร้างคล้ายกับคัมภีร์มูลสิกขา เพราะคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ

(๒) วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูล

สิกขา-มูลสิกขาฎีกาโดยแบ่งออกเป็น ๑) วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา แบ่งเป็น ๑. วิธีการใช้นามศัพท์คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีวิธีแจกค่านามวิภัตติ

^{๘๕} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔), หน้า (๒๗).

นาม ๗ วิภัตติเช่น ส นิमितต์ ปเวเสนโต ภิกขุ มคคตเตย จูโต ปเวสนภูฏิตุฑธาร ปวิภูฐ เจปิสาทิย แปลว่า ภิกขุใดสอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไปภิกขุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๘๖} ๒. วิธีการใช้ กิริยาศัพท์คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา กิริยาคุณพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยาต^{๘๗} คุณพากย์ได้ทุกตัวเช่น อนุญาติกา ภิกขุณิยา ปุราณจิวร์ปน โธวาเปติ รชาเปติ อาโกฎาเปติ ตัสสิยา แปลว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย่อม และทูปจิวร์เก่านั้นได้^{๘๘} ๓. วิธีการใช้อพยยศัพท์คือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อพยยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และเป็นปัจจัยบ้าง^{๘๙} เช่น วิโยเขตติ (ยอมพราก) มี วิ อุปสรรค อยู่หน้า ยุช-ชาตุในความประกอบ (วิ+ยุช+ตวิภัตติ ได้รูปเป็น วิโยเขตติ (ยอมพราก) เช่น มนุสสุปาลณิ ปาโณติ ชานัน วรคเจตสา ชิวิตา โย วิโยเขตติ สาสนา โส ปราชิโต

^{๘๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๘๗} ชรินทร์ จุลประดิษฐ์, พันตรี, การแต่งบาลี ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๘๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๘๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาคภาคที่ ๒ นาม และอพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒.

แปลว่า ภิกษุใดรู้ว่ามนุษย์มีชีวิต พรากรมมนุษย์ จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา^{๑๓} ๒) วิเคราะห์ภาษาใน คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาก็มีหลักการเดียวกันกับ คัมภีร์มูลสิกขา ซึ่งพระเถระทั้ง ๒ รูปมีความรู้ ในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งได้อย่าง ถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

(๓) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยแบ่งออกเป็น ๑) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา มี ๒ แบบคือ ๑. รูปแบบการประพันธ์คัมภีร์มูลสิกขาแบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว^{๑๔} มี ๒ ประการคือ ๑. อาชยายิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ๒. กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการเช่น นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาฎิยา ปวาเรตพพิ. “ภนเต” ติวจัน วิเสโส.^{๑๕} แม้กับเหล่าภิกษุก็พึงพิจารณาไปตามลำดับอย่างนั้น เหมือนกัน คำว่า ภนเต เป็นความแตกต่างกัน ๒) รูปแบบการประพันธ์แบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง^{๑๖} บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ ที่มีเสียงไพเราะมักกระวังเรื่อง สิลิล ธนิต ตลอดจนจนณะฉันทต่างๆ โดยมากรจนานขึ้น

เพื่อใช้ขบขัน ย่อความ ท่องจำ และสาธยาย เป็นต้นเช่น ปฐญาวัตร^{๑๗}

สี นิमितต์ ปวเสนโต

ภิกขุ มคคตตเย จูโต

ปวเสนภูริชฺฐุฑฺฑาร-

ปวิญฺฐู เจปิ สาทิย.^{๑๘}

ภิกษุใดสอดองคชาตของตน ที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓

แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่ จรดจ่อ หยุตอยู่และเข้าไป

ภิกษุนั้นชื่อว่า

เป็นผู้เคลื่อนแล้ว เป็นต้น

๒) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาก็มีนัยเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา พระเถระทั้ง ๒ รูปใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์ เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดาและแบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาดังได้อธิบายมาแล้ว

(๔) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น ๑) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขา กับคัมภีร์อื่นๆ พระมหาสาภิเถระผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถา พระวินัยเพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้ออื่นๆ เช่น พระบัญญัติว่า ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๑๙} ใน

^{๑๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๔} พระคันธสाराภิงค์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัณฺฑลชี, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔.

^{๑๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๖} พระคันธสाराภิงค์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัณฺฑลชี, หน้า ๑๔

^{๑๗} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษา มคธ. ป.ธ. ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

^{๑๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐/๒๙.

อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า พระดำรัสที่พระองค์ตรัสไว้ว่า สิกขาบท นี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสงวาสมิได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้^{๒๐} ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้น^{๒๑} ๒) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกากับคัมภีร์อื่นๆ พระวิมลสารเถระผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกาท่างอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้ออื่นๆเช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัยปิฎกว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๒๒} ในคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาว่า ภิกษุสอดนimitของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา อธิบายว่า เป็นปาราชิก^{๒๓} ในคัมภีร์ชุตสิกขาอภิฎกา

พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ^{๒๔} แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกาว่า หญิงมี ๓ จำพวก คือ ๑. หญิงมนุษย์ ๒. หญิงอมมนุษย์ ๓. สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เป็นวัตถุแห่งปาราชิก หญิง ๓ จำพวกนั้น แยกออกแต่ละพวกมีอย่างละ ๓ มรรค คือ ๑. วัจฉมรรค ๒. ปัสสาวมรรค ๓. มุขมรรค จึงรวมเป็น ๙ มรรค^{๒๕} พระเถระทั้ง ๒ รูป มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ชุตสิกขา อภิฎกามาเป็นต้นสนับสนุนแนวการอธิบายไว้ตามสมควร

๓. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิฎกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิฎกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๗ ด้านคือ

(๑) คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัยโดยพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าการอธิบายพระวินัย ที่เป็นปาฏิโมกขสังวรศีล ในส่วนของศีลเฉพาะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิฎกา มี ๑. ปาราชิก ๔ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ๓. นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ^{๒๖} จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์

^{๒๐} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๒.

^{๒๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๒๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๒๓} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๒๔} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาภิฎกา, หน้า (๒๕).

^{๒๕} ชุต.อภิฎกา (บาลี) ๒๒๙.

^{๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๐., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดคือ ปาราชิก ศีลหรือสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัยเป็น อาบัติ^{๒๗} ระดับชั้นต่างๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ชั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุดเช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์^{๒๘} นับว่า สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการ ของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้ นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์เป็น ต้น

(๒) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา ฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ โดยพระ เถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งอธิบายเนื้อหาพระวินัยที่มี คุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะของสงฆ์ ด้วยกันเอง โดยพระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติ พระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อ ความสามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการคือ ๑. เพื่อความรับว่าดีแห่ง สงฆ์^{๒๙} ๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อช่ม บุคคลผู้เก้อยาก ๔. เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่า พระภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะ ทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖. เพื่อกำจัด อาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อ ความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อ

ความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนทีเลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑๐. เพื่อ เอื้อเพื่อวินัย^{๓๐} ฉะนั้น พระวินัยจึงเป็น พื้นฐานแห่งความพร้อมเพียงแห่งหมู่คณะที่ เรียกว่า สีสสามัญญาตา คือ ความมีศีลเสมอกัน

(๓) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา ฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของ ประชาชน โดยพระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่ง อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านเป็นที่ เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน พระวินัย คือ กฎระเบียบข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไป ในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิด ความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น ถ้าใครฝ่าฝืนก็มี ความผิด พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัย ไว้ เป็นกฎข้อบังคับสำหรับพระสาวกได้ ปฏิบัติ ซึ่งพระวินัยที่ทรงบัญญัตินั้นมีลักษณะ ใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. พุทธบัญญัติ^{๓๑} คือ ข้อที่พระองค์บัญญัติไว้ห้ามมิให้ประพฤติ ถ้า ภิกษุรูปใดฝ่าฝืนพุทธบัญญัตินี้ จะมีโทษปรับ อาบัติตั้งแต่เบาๆ จนถึงมีโทษหนักที่สุดเช่น ใน คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มี ปาราชิก ๔ ข้อเป็นต้น^{๓๒} ๒. อภิสมาจาร^{๓๓} คือ ข้อปฏิบัติ

^{๒๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ ยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

^{๒๘} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.**

^{๒๙} **วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.**

^{๓๐} **วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.**

^{๓๑} อาติพรมจรรย์ คือ หลักการศึกษา เกี่ยวกับบัญญัติเป็นเบื้องต้นแห่งพรมจรรย์ คือ สิกขาบทที่มาในภิกษุปาติโมกข์และภิกษุณี ปาติโมกข์ เป็นเสกขบัญญัติที่สงฆ์ต้องยกขึ้นแสดง ทุกครั้งเดือน; **วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๙.**

^{๓๒} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.**

^{๓๓} อภิสมาจาร คือ หลักการศึกษา เกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติ **วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๙.**

หรือขนมธรรมเนียมที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติตามเพื่อให้มีอาจารย์เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับความประพฤติเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตัดผม การตัดเล็บ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ ก็เพื่อรักษาพระมหจรรย์ให้ยืนยาวนานซึ่งเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวนาน และเป็นทีศรีทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป

(๔) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยพระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระวินัยเฉพาะที่มาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้นคือ ๑. ปาราชิก ๔ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ ๔. ปาจิตติย ๒๓^{๓๔} รวมเป็นสิกขาบททั้งหมด ๔๖ ข้อ สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาฏิโมกข์ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติคือระบอบาบัติโดยตรง ๔ ข้อ ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตติย ปาจิตติย พระวินัยถือว่าเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหยาศัยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงามทำให้เกิด

ความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้พระพุทธศาสดารองอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม

(๕) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอภิรณณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัย ที่เรียกว่า อภิรณณ์สมณะ^{๓๕} หมายถึง ธรรมเครื่องระงับอภิรณณ์หรือ วิธีการเพื่อระงับอภิรณณ์มี ๗ ประการ เช่น สัมมุขาวินัย^{๓๖} หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า^{๓๗} ท่านกล่าวหมายเอาประเภทแห่งการโจท เช่นว่า ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าสั่งให้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น อภิรณณ์นั้นย่อมเป็นอาบัติข้ออื่น และเธออ้างเอาเป็นเลศต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุกๆ คำพูด เป็นต้น^{๓๘} ความที่อาบัติแม้ทั้ง ๗ กองมีวัตถุไม่เสมอกัน โดยเป็นวัตถุแห่งเมถุนและอทินนาทาน เป็นต้น^{๓๙} ฉะนั้น การระงับอภิรณณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่างๆ เช่น การบาดหมาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคู่กรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสงฆ์ คณะ

^{๓๕} วิ.มท. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๓๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖-๑๘๗/๒๙๒.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๕, ม.อ.อ.

(บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

^{๓๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา

(บาลี) ๔๓๒.

^{๓๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา

(บาลี) ๔๒๓.

^{๓๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

บุคคล หรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้
ธรรมวินัย และสัตตฤๅษณ์เป็นเครื่องมือในการ
ตัดสินคดีหรืออิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์
เป็นต้น

(๖) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา
ฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย โดยพระ
เถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งมีการประมวลเนื้อหา
เกี่ยวกับผลของพระวินัยหรือศีล ถ้าพระสงฆ์
ทุกรูปรักษาพระวินัยหรือศีลแล้วโดยรวมนั้นก็
จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีสงบ
เรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต
ดังพระพุทธพจน์ว่า ๑. ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่
หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป ๓. เข้า
ไปหาบริษัทใดๆ ย่อมเป็นผู้แก่ล้ากว่า ไม่เก้อ
เขินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ ๔. ย่อมไม่หลงลืมสติ ๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลก
สวรรค์^{๔๐} ในอรรถกถาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี^{๔๑}
อธิบายผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตาม
วินัยหรือ ศีล ปาราชิกข้อที่ ๑ ห้ามเสพ
เมถุน^{๔๒} เช่น ๑. ความเป็นผู้ปราศจากข้าศึก ๒. การนอนหลับสบาย ๓. การพ้นจากภัยใน
อบาย ๔. ความไม่ควรแก่การเกิดเป็นหญิง
เป็นกะเทย ๕. ความเป็นผู้ปราศจากความ
ระแวง ๖. ความเป็นผู้ไม่มีการพลัดพรากจาก
ของรักเป็นต้น^{๔๓}

(๗) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขา
ฎีกาในด้านการเรียนการสอนพระวินัยใน

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาซึ่งอยู่ในหลักสูตร
พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์
ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา
(มคอ. ๒) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษา
พุทธโฆส นครปฐม ซึ่งอยู่ในรายวิชา
ภิกขุวิภังคบาลี มีแนวสังเขปรายวิชาคือ ศึกษา
มูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับ
พระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ
ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา
วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุ
บัญญัติ บทกษณีย์ วินิตัวัตถุ และอนาปัตติ
วาระ เป็นกรณีศึกษา^{๔๔} แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-
มูลสิกขาฎีกานี้ มีเนื้อหาเฉพาะ ๑. ปาราชิก ๔
๒. สังฆาทิเสส ๗ ๓. นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒
ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ จากศีลทั้งหมดมี
๒๒๗ ข้อ เช่น พระเถระทั้ง ๒ รูปอธิบาย
อาบัติปาราชิกข้อที่ ๑^{๔๕} เพิ่มเติมจาก
พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้นมา
สนับสนุนแนวการสอนในรายวิชา
มูลสิกขาฎีกาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา
ภิกขุวิภังคบาลี ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษา
พุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัย
ให้เข้าใจได้ง่ายๆ

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๕/๙๙.

^{๔๑} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๔๒} วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๔/๒๐๘., มูลสิก
ขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๔๓} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๔๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม,
คู่มือการศึกษา ระดับปริญญาตรี,
(กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูร
สาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘.

^{๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕., มูล.ฎีกา
(บาลี) ๔๒๖.

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

วิบูลญาณ. ๒๕๓๙.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลญาณ.

๒๕๓๙.

ชรินทร์ จุลประดิษฐ์. พันตรี. การแต่งบาลี ๑-๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕. หน้า ๑๑.

พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต). ขุททสุกขา-มูลฎีกา ขุททลิกขา-มูลลิกขาฎีกา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลญาณ. ๒๕๔๔.

พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต). วิมติวิโนทนีฎีกา (ปฐม ภาค). กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์วิบูลญาณ. ๒๕๓๓.

พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต). มูลลิกขา-มูลลิกขาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

วิบูลญาณ. ๒๕๔๔.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ. ๘. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์เลี้ยงเซียง. ๒๕๓๒.

พระคันธสารากวีวงศ์ (แปลและอธิบาย). สุโพธาลังการมัญชรี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน

จำกัด ไทยรายวันการพิมพ์. ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. คู่มือ

การศึกษาระดับปริญญาตรี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น

ไทย การพิมพ์. ๒๕๖๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. บาลีไวยากรณ์ วชิรวิภาค ภาคที่ ๒ นาม

และอักษรรูปหลักสูตรเปรียญธรรมตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๑.

